

Caulfield, M. ve Wineburg, S. (2023). Verified: How to Think Straight, Get Duped Less, and Make Better Decisions about What to Believe Online. The University of Chicago Press. ISBN 9780226829845 (ebook)

Caulfield, M. ve Wineburg, S. (2023). Doğrulandı: Doğru Düşünme, Daha Az Kandırılma ve İnternette Neye İnanacağınıza Dair Daha İyi Kararlar Verme Yolları. Chicago Üniversitesi Yayınları. ISBN 9780226829845 (ebook)

Özden DEMİRCİOĞLU FAYDALIGÜL*

Öz

Bu çalışma Michael Caulfield ve Sam Wineburg tarafından yazılan “Verified: How To Think Straight, Get Duped Less, And Make Better Decisions About What To Believe Online” adlı kitabın incelemesini amaçlamaktadır. Yazarlar, bilgi okuryazarlığının önemini vurgularken, insanların internette hangi bilgilere güveneceklerini daha doğru şekilde belirlemelerine yardımcı olmak amacıyla dijital okuryazarlık becerilerini geliştirmek için detaylı adımlar sunmaktadır. Bu nedenle kitap, özellikle gençler için günümüz post-truth çağında internette yer alan bilgileri değerlendirmede rehber niteliği taşımaktadır.

Abstract

This review focuses on the book “Verified: How to Think Straight, Get Duped Less, and Make Better Decisions about What to Believe Online” by Michael Caulfield and Sam Wineburg. The authors emphasize the importance of information literacy, offering detailed steps to help individuals enhance their digital literacy skills and more accurately assess which information to trust online. As such, the book serves as a crucial guide, particularly for young people, in navigating and evaluating the vast amounts of information available on the internet in today's post-truth era.

* Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, Türkiye.
Aydın Adnan Menderes University, Aydın, Türkiye.

Geliş Tarihi - Received: 24.09.2024; Kabul Tarihi - Accepted: 12.10.2024; Yayımlanma Tarihi - Published: 30.12.2024
Editör: Doç. Dr. Tolga Çakmak

Giriş

Kitabın ortak yazarı olan Mike Caulfield, Washington Üniversitesi Kamu Bilgilendirme Merkezi'nde (Center for an Informed Public) araştırmacıdır. Caulfield çevrimiçi söylentilerin ve yanlış bilgilerin yayılmasını incelemektedir ve aynı zamanda SIFT metodolojisinin yaratıcısıdır (The University of Chicago Press, 2024a). Kitabın diğer yazarı Sam Wineburg ise Stanford Üniversitesi'nde eğitim profesörüdür ve dijital okuryazarlık üzerine çalışmaları bulunmaktadır (The University of Chicago Press, 2024b). Yazarlar Caulfield ve Wineburg'un yanlış bilgi (misinformation) ve kasıtlı yanlış bilgi/dezenformasyon (disinformation) konularında çeşitli çalışmaları ve araştırmaları bulunmakla birlikte bu bilgi bozukluklarını tanıma ve korunma konusunda özellikle gençler için yol gösterici SIFT yaklaşımı (Caulfield, 2019), yanal okuma tekniği (Lateral Reading) (Wineburg ve McGrew, 2017) ve Çevrimiçi Vatandaşlık Bilinci müfredatı (Wineburg vd. 2022) geliştirmişlerdir. Yazarların bu konuda yıllardır edindikleri deneyimlerini bir araya getirerek bu kitap aracılığıyla okuyucularla paylaştıkları anlaşılmaktadır. Nitekim kitabın önsözünde yazarlar bu durumu "Bu kitap nispeten kompakt olsa da hangi bilgi okuryazarlığı becerilerinin en önemli olduğunu anlamak için yapılan yıllarca süren çalışmaları temsil ediyor" (s.19) sözü ile ifade etmektedir. Kitap, akademik dilden ziyade, mizahi, okuyucu ile sohbet eder gibi kolay ve anlaşılır günlük konuşma dili olarak ifade edilebilecek bir dilde yazılmıştır. Okuyucu bu durumu kitabın ön sözünden ve ilk bölümünün ana başlığından hemen anlayabilmektedir. Bu dilin kullanılmasının sebebi okuyucunun dikkatini çekme, merak uyandırma olarak algılansa da kitabı okudukça, "post truth" çağda yaşayan günümüz dijital yerli gençlerinin dikkatlerini internetteki tehlikenin boyutuna çekme olduğu anlaşılmaktadır. Kitabın Blechinger (2024) tarafından yapılan değerlendirmesinde de kitapta özellikle lisans öğrencilerine hitap etmeyi amaçlayan hafif bir üslup ve ton kullanıldığı belirtilmektedir. Blechinger (2024, s.8) kitapta yer alan on bir ana başlıktan birinin "Google: Sandığın Kadar İyi Dostun" ve diğerinin de "Wikipedia: Ortaokul Öğretmeninin Söylediği Gibi Değil" olmasını da bu durumun göstergesi olduğunu savunmaktadır.

Birinci Bölüm: Hızlı Bağlam Oluşturun: Otuz Saniye Kadar Kısa Sürede-Ciddiyiz!

Bu ilk bölümde olduğu gibi tüm bölümlerde, alt başlıklar ve bölümlerde anlatılan konuyu özetleyen Kısa Notlar (Takeaways) başlığı yer almaktadır. Bu başlık, konuyu özetlemesi ve can alıcı kısımlara dikkat çekmesi açısından farkındalık oluşturmaktadır. Kitabın ilk bölümü (s.22-45), Britney Spears ve Keanu Reeves gibi günümüz popüler kültürünün iki önemli figürünün zaman zaman internette dolaşan ölüm haberleri gibi yanlış ve yalan haberlere dikkat çekerek başlamaktadır. İlk alt başlık olan "Üç Bağlam" bölümünde de bu tarz haberler gibi bilinmeyenle karşılaşıldığı zaman doğrudan analiz yapmak yerine bağlam kurulması gerekliliği ele alınmaktadır. Yani karşılaşılan bilgi üç bağlam kuralı ile doğrulanmalıdır. Yazarlar bunu sadece Web'de bilgi ararken değil herhangi bir konuda akıl yürütmeyi temellendirme amacıyla da kullanmaları gerektiğini ifade etmektedir (s.24).

Buna göre üç bağlam kuralı şöyledir;

1. *Kaynağın* bağlamı; sosyal medya akışı, paylaşılan bir bağlantı veya Google arama sonucu yoluyla ulaştığınız bilginin kaynağının itibarı nedir?
2. *İddianın* bağlamı; diğerleri bu iddia hakkında ne dedi? Eğer bir hikâye ise, daha geniş hikâye nedir? Eğer bir istatistikse, daha geniş bağlam nedir?
3. *Sizin* bağlamınız; bu alandaki uzmanlık seviyeniz nedir? Bu iddiaya olan ilginiz nedir? Böyle bir iddia veya kaynağı sizin için cazip kılan nedir ve bunu ne değiştirebilir?

Bu ilk ana başlık altında yer alan diğer alt başlıklar ise bu üç bağlam çerçevesinde görsel ve çarpıcı örneklerle desteklenerek okuyucuya sunulmaktadır. Burada dikkat çeken bir diğer başlık ise SIFT yaklaşımının anlatıldığı “SIFT’i Tanıtma” başlığıdır. Aslında kitabı okudukça kitabın SIFT yaklaşımı ve ona bağlı geliştirilen teknikler üzerine kurulu olduğunu anlaşılmaktadır.

SIFT Yaklaşımı, 2019 yılında Caulfield (Caulfield, 2019; Caulfield ve Wineburg, 2023) tarafından gündeme getirilmiştir. SIFT terimi Türkçe karşılıkları dur (Stop), kaynağı araştır (Investigate source), daha iyi kapsam bul (Find better coverage) iddiaları, alıntıları ve medyayı orijinal bağlamına kadar takip et (Trace claims, quotes, and media back to the original context) olan ilk kelimelerin kısaltmasıdır (Caulfield, 2019). Kitapta SIFT kısaltması içinde yer alan eylemler şöyle açıklanmaktadır (s.27-28);

- *Dur*; kendine, iddia ve bunu paylaşan kaynak hakkında gerçekten ne bildiğini sor. Şimdilik, doğru veya yanlış olma sorularını bir kenara bırak. Gerçekten neye baktığını biliyor musun? Emin misin? Eğer bu seni rahatsız ediyor veya şaşırtıyorsa, neden?
- *Kaynağı araştır*; kaynağın bu amaç için güvenilir olup olmadığını hızlıca kontrol et. Eğer kaynak iyi ise burada durabilirsin.
- *Diğer kapsamları bul*; ister bir haber raporuna bakıyor ol, ister bir araştırma iddiasına, geri çekilip diğer kaynakların ne söylediğini görmek için bir saniye ayır. Eğer hikâye veya iddia diğer saygın kaynaklar tarafından ele alınmıyorsa, dikkatli ilerle.
- *İddia, alıntı veya medyayı orijinal bağlamına kadar takip et*; bazen karşılaştığın ilk kaynak harika olmayabilir, ama aldığı bilgileri nereden aldığını gösteren bir bağlantı verebilir. O orijinal kaynağa git ve (a) güvenilir olup olmadığını ve (b) iddiayı gerçekten destekleyip desteklemediğini değerlendir.

Kitapta yer alan üç bağlamın (kaynak, iddia ve siz), SIFT’in üç hareketi (dur, araştır ve bul) ile eşleştirilerek internette okuyucunun karşısına çıkan bilgilerin doğruluğunu otuz saniyede teyit edebileceği uygulamalı örneklerle yazarlar tarafından savunulmaktadır. Bu, yazarlar tarafından ortaya atılan bir iddia olsa da yazarların uzun süredir bu teknik üzerinde çalıştıkları, bu konuda eğitimcilere, kütüphanecilere ve öğrencilere yıllardır devam eden eğitim verdikleri ve bu konuda araştırmalarının bulunduğu görülmektedir (Wineburg ve McGrew, 2019; Breakstone vd., 2021; Breakstone vd.,2022; Wineburg vd., 2022). Dolayısıyla SIFT yönteminin adımlarını uygulamanın, araştırmacıya basit sorulara hızlı cevaplar bulmasını ve daha derinlemesine incelemelere geçmeden önce anlayışını sağlamlaştırmasına yardımcı olabilir.

İkinci Bölüm: Basit Sinyaller veya Nasıl Kandırılmaktan Kaçınılır.

Bu bölümde (s.46-62) medya okuryazarlığı teknikleri ele alınarak diğer tekniklere nazaran daha popüler olan CRAAP (Currency, Relevance, Authority, Accuracy, Purpose) tekniği üzerinde durulmaktadır. Bu teknik ile yapılan örnek uygulamalar görsel kanıtları ile kitabın bu bölümünde ele alınmıştır. Yazarların, uygulanan o kadar teknik içerisinde CRAAP tekniğine odaklanması bilgi okuryazarlığı eğitimi kapsamında bunun kütüphanecilerin tercih ettiği bir teknik olarak (Fielding, 2019) kabul edilmesinden kaynaklanabilir. CRAAP tekniği bir kontrol listesi yaklaşımıdır. Erişilen kaynağın güvenilirliği CRAAP kısaltmasının açılımında yer alan kelimeler olan *güncellik, ilgililik, yetki, doğruluk ve amaç* dahilinde incelenmektedir. Ancak bu işlem yapılırken sayfaya veya kaynağa bağlı kalınmaktadır. Dolayısıyla sayfanın URL uzantısı, sayfada yer alan “hakkında” kısmı, yazarı, tarihi vb. gibi bilgilere yine aynı sayfadan ulaşılmaktadır. Yani bu teknik zaman almaktadır ve sayfanın doğruluğu, sunduğu bilgiler teyit edilirken aynı sayfaya güvenilmektedir. Yazarlar, bu bölümde CRAAP tekniğinin olumsuz yönlerini kanıtlarıyla ortaya koyarak doğrulama için sayfadan ayrılmayı tavsiye etmektedir.

Üçüncü Bölüm: Google: Tanıdığınızı Sandığınız En İyi Arkadaşınız

On üç alt başlığın yer aldığı bu bölümde (s.63-95) genel olarak Google’da yapılan arama örnekleri üzerinden SIFT yaklaşımının uygulamasına bir giriş yapılmıştır. Diğer bölümlerde olduğu gibi kanıt niteliğindeki görsel öğeler bu bölümde de kullanılmıştır. Bölümde dikkat çekici başlıklar “Anahtar Kelimeler ve Çıkarılan Niyet: Arama Motorunuz Gibi Düşünmeyi Öğrenin” ve “Anahtar Kelimeler: Aramanın Alt Yapısı” olmuştur. Bu başlıklarda okuyucuya arama motorlarının mantığı, algoritmalarının çalışma mantığı, nasıl tarama yapılması gerektiği, anahtar kelimeyi seçme ve çıkan sonuçları değerlendirme teknikleri gibi temel düzeyde bilgi okuryazarlığı ve dijital okuryazarlık eğitimi verilmektedir. Yazarlar bu bölümün Kısa Notlar kısmında Google ile ilgili olarak şu noktaya özellikle değinmektedir “Google, en ufak ipuçlarınızı algılar ve size duymak istediğinizi düşündüğü şeyi verir. Bir aramayı tarafsız bir şekilde ifade etmek, özellikle birden fazla tarafı olan konularda, çok yönlü ve dengeli bir bakış açısı sağlar” (s.94). Kitabın hitap ettiği kesim düşünülünce bu bölümün varlığı kitabın amacına uygundur.

Dördüncü Bölüm: Yanal Okuma: Web’i Web Okumak İçin Kullanma

Bu bölümde Yanal okuma tekniği örnek uygulamalarla ele alınmaktadır (s.96-115). Yanal okuma tekniği, doğrulama sürecinde SIFT’in ikinci ve üçüncü adımlarını uygulamanın bir yolu olarak kullanılan bir tekniktir. Yanal okuma tekniğinde, CRAAP tekniğinde olduğu gibi bir web sitesindeki bilgiyi doğrudan o sitenin içinde ve derinlemesine incelemek yerine, web tarayıcısında yeni sekmeler açılarak bu sitenin ve bilgilerin başka kaynaklardaki karşılıkları araştırılır. İlk kez 2017 yılında bir çalışma sonucunda uygulanmaya başlanılan tekniği (Wineburg ve McGrew, 2017) diğer yöntemlerden ayıran özelliği, profesyonel gerçek kontrolcüler tarafından kullanılmasıdır. Bu bölümde yer alan “Sayfadan Ayrıl”, “Yanal Okuma: Bir Gerçek Kontrolcüsü Gibi Bilgileri Kontrol Etmek” ve “Yanal Okuma Neden İşe Yarar” başlıklarında yanal okuma tekniği anlaşılır, basit bir şekilde ve yine çarpıcı örneklerle ele alınmıştır.

Bu bölümde yer alan “Rastgele Tıklamalardan Kaçının: Tıklama Kısıtlamasını Uygulayın” başlığı ile belki de çoğu kişinin ilk defa duyduğu “Tıklama Kısıtlaması” (Click Restraint) terimi ele alınmaktadır. Yazarlar bu terimin profesyonel Gerçek Kontrolcüler tarafından kullanıldığını ifade etmektedir. Bu, bir bakıma okuyucuya tarama sonucunda ekrana gelen sonuçları hızlı bir şekilde akıl süzgecinden geçirme gibi eleştirel bir bakış açısı kazandıracaktır. Yazarlar için bu durum “tıklama cazibesine direnme” olarak ifade edilmektedir (s.115).

Beşinci Bölüm: Ortamdaki Durumu Anlamak: Daha Az Bilgiye Sahip Olduğunda Uzmanlıktan Faydalanmak

Covid-19 ve N95 maskesi üzerinden dolayı anlatımların yer aldığı bu bölümde (s.116-134) yazarlar, okuyucuya *sen uzman değilsin yavaşla ve yönünü bul* mesajını vermektedir. Yani okuyuculara uzman görüşlerini almanın konuyu anlamak için fayda sağlayacağını, ancak bunun için de kendini uzman ilan eden tek bir kişiden kaçınılması gerektiği, çeşitli görüşler üzerinden kendi değerlendirmelerini yapmaları gerektiği ironiyle anlatılmaktadır. Yazarlar, Web’de araştırma yapan kişileri, bilinmeyen bir bölgeye inen paraşütçüye benzeterek “etrafınızı anlamadan harekete geçmeyin” (s.124) mesajını vermektedir.

Altıncı Bölüm: Kanıtı Gösterin: Akademik Kaynaklar, Neden Tanıtım Materyalleri, Bültenler ve Rastgele Tweetlerden Daha İyidir

Bu bölümde satranç örneği kapsamında eleştirel düşünme ele alındıktan sonra özellikle üzerinde durulan baskın konu hakemli yayınların ne olduğu ve neden önemli olduğudur (s.136-151). Özellikle yeni bir konu üzerinde araştırmaya başlarken tek bir araştırma sonucunun yer aldığı çalışma yerine öncelikle derleme yayınların okunması tavsiye edilmektedir. Ayrıca sosyal medyada paylaşılan sahte bir bilgi örneğinden yola çıkarak neden Akademik Google kullanılması gerektiği, doğru anahtar kelimelerle hakem denetiminden geçmiş bilimsel kaynaklara nasıl ulaşılabileceği basit ve detaylıca anlatılmaktadır.

Yedinci Bölüm: Wikipedia: Ortaokul Öğretmeninizin Size Söylediği Gibi Değil

Kütüphane ve bilgi bilimi eğitimi almış okuyucuların okurken “acaba” sorusunu sürekli soracağı bu bölümde on beş alt başlık yer almaktadır (s.152-171). Ana başlıktan da anlaşılacağı üzere Wikipedia’nın geçmişten günümüze detaylıca incelendiği bir bölümdür. Bölüm Wikipedia’da geçmişte yapılan hatalı girişler, yanlış ve yanıltıcı bilgi örneklerinden bahsederek başlamaktadır. Ancak yazarlar, bu yanlış ve yanıltıcı bilgi girişlerine sebep olan “skandalların” aynı zamanda Wikipedia’nın düzeltilmesine sebep olduğunu da özellikle vurgulamaktadır. Yazarlar tarafından günümüz Wikipedia’sı “tüm internet üzerindeki en çok ziyaret edilen beşinci site ve ilk on site içinde kâr amacı gütmeyen tek platform” (s.152) olarak tanımlanmaktadır. Yazarlar Wikipedia’daki hataların ayıklanması için Wikipedia’nın hem teknolojik (kimliği belirsiz katkıda bulunanlardan gelen değişiklikleri yakalayan otomatik botlar) hem de insani (tartışmalı sayfaları izleyen dikkatli yöneticiler) mekanizmalarla donatıldığını, bu prosedürler sayesinde de sorunların zamanında çözüldüğünü ifade etmektedir.

Yazarlar, Wikipedia’da hatalı bir içeriğin artık sitede yüz otuz iki gün boyunca kalmasına izin verilmediğini, hatalı içeriğin artık yaklaşık otuz dakika içinde tespit edilip silindiğini de ayrıca belirtmektedir. Kullanılan IP Botlarının yanı sıra “Kilit” simgelerinin yer aldığı korumalı sayfalar kitabın bu bölümünde ayrıca örnekleri ile yer almaktadır. Ancak yazarlar, aynı zamanda Wikipedia’nın kendi iki makalesine (Wikipedia 2022a; Wikipedia 2022b) atıf yaparak Wikipedia’nın şu uyarısına da yer vermektedir “Wikipedia makaleleri, araştırmacıları konulara tanıtmak için tasarlanmıştır, araştırmanın nihai noktası olmak için değil”.

Bu bölümde Wikipedia’nın genel olarak edinilen bilginin hızlı kontrolünde kullanılabileceği, ayrıca beşinci bölümde bahsedilen “ortamdaki durumu anlamak” için yine Wikipedia’dan yararlanılabileceği ifade edilmektedir.

Sekizinci Bölüm: Video Oyunları: Yanıltıcı Videoların Kirli Hileleri

Bu bölümde yalan haber yapımcıların ortaya koydukları videolar üzerinden bir bakıma video okumanın nasıl yapılacağı irdelenmektedir (s.172-188). Yazarlar yalan haber yapımcıları “propagandist” olarak tanımlarken bu kişilerin amaçlarının da insanların duygularını harekete geçirecek şekilde haber yapmak olduğunu ifade etmektedir. Çünkü insanların duygularını okuduklarından ziyade görsel öğeler daha çok harekete geçirir. Bu sebeple propagandistler kamuoyunu yönlendirmek için sahte haber yaparak “kamuoyunun ne bildiğini değil ne düşündüğünü değiştirmeye çalışır” (s.174). Bu bölümde “görmek inanmaktır” yerine “gördüğüne inanma, sorgula” mantığı çerçevesinde şüpheli yaklaşım tavsiye edilmektedir. Yazarlar WEB’de görsel içeriklerle karşılaşıldığında okuyucunun kendisine sorması gereken ilk sorunun videonun doğru ya da yanlış olup olmadığını değil, “Burada ne gördüğümü anlıyor muyum?” olması gerektiğini ifade etmektedir. Bunu yanıtlamak için kitabın birinci bölümünde ele alınan üç bağlamın düşünülmesi gerekmektedir. Kaynak, iddia ve siz. Videodaki en bariz faktör sizin bağlamınızdır: “Sizi rahatsız eden ne?” “Bu konu hakkında bilginiz var mı?” “Videonun kaynağı kim, ne?” “Videonun öncesi ve sonrası var mı?” “Videonun kaynağı objektif mi?” vb sorularının okuyucuların kendilerine sormaları gerektiği ifade edilmektedir. Bu bölümde okuyucuya ayrıca, bir video kesilmişse onu paylaşmaktan kaçınmanın mesajı verilmektedir.

Dokuzuncu Bölüm: Gizli Reklamcılık: Reklamlar Haber Gibi Gösterilmekte

On bir alt başlıktan oluşan bu bölüm sosyal medyada yer alan ve gerçek bir haber gibi görünen ancak bir şirketin reklamının yapıldığı haber ile başlamaktadır. Okuyucular, bilgilendirildiklerini düşünürken aslında kandırılmışlardır. Gizli reklamlar, gerçek haberler gibi görüldüğü için kullanıcılar genellikle bunların reklam olduğunu fark edememektedirler. Yazarlar gizli reklamların tüketiciler tarafından genellikle fark edilmediğini ve kafa karışıklığına neden olduğunu yapılan bilimsel çalışma sonuçları ile ortaya koymaktadır. Yazarlar, okuyuculara gizli reklamı tespit etmeleri için SIFT yöntemini uygulamalarını tavsiye etmektedir; “Linki takip edin ve hikâyenin kaynağını doğrulayın. Kaynağa döndüğünüzde, haber sitelerinin (Washington Post, Vice, Slate, CNN vb.) her zaman güvenilir olmadığını unutmayın” (s.206).

Reklamların genellikle belirgin bir şekilde “reklam” yazısıyla gösterilmediğini, bunun yerine üst köşede gri renkte ve büyük başlıklar, fotoğraflar veya infografikler altında gizlendiği konusunda okuyucu uyarılmaktadır. Ayrıca “sponsorlu içerik,” “marka ortağı,” “iş birliğiyle,” “size sunulan,” “ilişkili,” “tarafından sunulan” gibi ifadelerle dikkat edilmesi gerektiği belirtilmektedir (s.206-207).

Onuncu Bölüm: Bir Kez Daha Duygularla: Duygularınızı Kullanarak Gerçeği Bulma

Bu bölümde, duyguların insanların eleştirel düşünme yetisini devre dışı bıraktığı ve yanlış bilgilere kapılmasına sebep olduğu görüşü ele alınmaktadır (s.210-224). Yazarlar okuyucuyu, şok edici, öfkeli veya komik bir içerik gördüğünde duygusal tepki vermemesi konusunda uyarmaktadır. Çünkü bu tarz içerikler doğruluğunun kontrol edilmesini ihmal edecek kadar hızlı bir şekilde paylaşma isteğini artırmaktadır. Duygular, bazen haberlerin doğruluğunu değerlendirmeyi zorlaştırabilir. Yazarlara göre duygular sadece karmaşaya neden olan bir güç değildir ve mantıklı düşünme ile daha iyi kararlar almamıza da yardımcı olabilirler. Bunun için yazarlar yine SIFT tekniğinde kullanılan hızlı bağlam kurmayı önermektedir.

Kitapta on birinci bölüm olan sonuç bölümü “Eleştirel Görmezden Gelme” (s.226-229) başlığı altında yer almaktadır. Bu bölümden sonra ayrıca “Büyük Dil Modelleri, ChatGPT ve Doğrulamanın Geleceği” (s.230-237) adı altında bir de sonsöz bölümü vardır. Kitabın sonuç bölümünde (s.226-229) yazarlar eleştirel düşünceye farklı bakış açısı ile yaklaşmaktadır. Kitap boyunca özellikle eleştirel düşünceyi savunan yazarlar bu bölümde eleştirel düşünme, bilişsel katılım ve derin okuma gibi faaliyetler sürekli odaklanma ve dikkat gerektireceği için düşük kaliteli kaynaklar hakkında eleştirel düşünmenin zaman kaybı olduğunu savunmaktadır. Çünkü yazarlara göre “Bir şeye daha az dikkat vermeden ona daha fazla dikkat veremezseniz” (s. 226). Yazarlar Herbert Simon’un “bilgi zenginliğinin alıcıların dikkatini tükettiğini, dolayısıyla, bilgi zenginliğinin, dikkat yoksulluğu yarattığı” (Simon, 1971, s.40-41) görüşü çerçevesinde bilgi bolluğu olan bir dünyada dikkatin en değerli varlığımız olduğunu ifade etmektedirler. Sonuç bölümünde yazarların, zaman ve zihinsel enerji tasarrufu sağlamak amacıyla düşük kaliteli bilgileri “eleştirel bir şekilde görmezden gelmeyi” önerdiği söylenebilir. Yazarlar, günümüzün popüler konularından olan yapay zekâ ve ChatGPT’ye son söz bölümünde yüzeysel olarak değinmektedirler (s.230-237). Kitap basılmak üzere imzalandıktan sonra ChatGPT’nin yayınlanmış olması yazarların bu bölümü sonradan yazmasına iten sebep olmuştur. Bu bölümde büyük dil modelleri ele alınırken insan düşünce yapısı ile kıyaslama yapılmıştır. Ancak Blechiner’in (2024, s.10) belirttiği gibi bu bölüm büyük dil modeli olan ChatGPT gibi araçların SIFT ve yanal okuma gibi bilgi değerlendirme tekniklerine nasıl meydan okuyabileceğini tam anlamıyla ele almadığı için bekleneni karşılamamaktadır.

Sonuç

Post-truth dönem, duyguların ve kişisel inançların objektif gerçeklerin önüne geçtiği günümüz dünyasını tanımlar. Günümüzde sosyal medyada kaynağı belirsiz, doğruluğu ve güvenilirliği şüpheli pek çok bilgi paylaşılmaktadır. Bu durum, temel bilgi okuryazarlığı becerilerine sahip olmayan kişilerin, bu tür bilgileri doğru kabul etmelerine yol açabilmektedir (Eroğlu ve Çakmak, 2020, s.312). Günümüz gençleri olan dijital yerlilerin, yanlış bilgi ve kasıtlı yanlış bilginin hızla yayılabildiği bir ortamda, bilgiye ulaşma ve değerlendirme yeteneklerini güçlendirmek daha da kritik hale gelmiştir. Kitapta, SIFT yaklaşımı ile bağlam oluşturma ve geliştirme, yanal okuma tekniği ile gerçek kontrolcü gibi Web'deki bilginin kontrolü, yanlış bilgi ve dezenformasyon yayanların kullandığı yaygın aldatma taktiklerini tanıma mizahi bir dille anlatılmaktadır.

Aynı zamanda kitapta, hakemli yayın süreci ve akademik iletişim rehberliği sağlanmakla birlikte reklamların kendilerini gerçek haber gibi göstermedeki gizli yöntemleri de okuyucuya sunulmaktadır. Kitap, bu bağlamda, özellikle genç okuyuculara doğru bilgilere erişme ve internetteki içerikleri eleştirel bir yaklaşımla analiz etme konusunda rehberlik edecek bilgi ve yöntemler sunmaktadır.

İzin ve Katkı Bildirimleri

Etik Kurul İzni

Yazar makale için etik kurul onayı gerekmediğini beyan etmiştir.

Yazarlık Katkısı

Makale tek yazarlıdır.

Kaynakça

- Blechinger, J. (2024). Review of verified: how to think straight, get duped less, and make better decisions about what to believe online. *Journal of Radical Librarianship*, 10, 8-11.
- Breakstone, J., Smith, M., Connors, P., Otega, T., Kerr, D. ve Wineburg, S. (2021). Lateral reading: College students learns to criically evaluate internet sources in an online course. *Harvard Kennedy School Misinformation Review*, 2 (1):1-17. <https://doi.org/10.37016/mr-2020-56>
- Breakstone, J., Smith, M., Ziv, N. ve Wineburg, S. (2022). Civic Preparation for the Digital Age: How College Students Evaluate Online Sources About Social and Political Issues. *The Journal of Higher Education*, 93(7), 963–988. <https://doi.org/10.1080/00221546.2022.2082783>
- Caulfield, M. (2019, Mayıs 12). *Introducing SIFT, a Four Moves Acronym*. Hapgood. <https://hapgood.us/2019/05/12/sift-and-a-check-please-preview/>
- Caulfield, M. ve Wineburg, S. (2023). *Verified: How to think straight, get duped less and make better decisions about what to believe online*. The University of Chicago Press.

- Eroğlu, Ş. ve Çakmak, T. (2020). Post-truth dönemini anlamak: Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü öğrencilerinin yeni medya araçları kapsamında bilgi bozuklukları ve doğrulama algılarının değerlendirilmesi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 39, 307-326. doi: 10.30794/pausbed.682120
- Fielding, J. A. (2019). Rethinking CRAAP: Getting students thinking like fact-checkers in evaluating web sources. *College and Research Libraries News*, 80 (11), 620-626.
- Simon, H. (1971). Designing organizations for an information rich world. In *Computers, Communications And The Public Interest* içinde (Ed. Martin Greenberger). John Hopkins Press, Baltimore.
- The University of Chicago Press. (2024a, Eylül 9). *Michael Caulfield* <https://press.uchicago.edu/ucp/books/author/C/M/au156119703.html>
- The University of Chicago Press. (2024b, Eylül 9). *Sam Wineburg* <https://press.uchicago.edu/ucp/books/author/W/S/au23022139.html>
- Wikipedia (2022a, Mart 26). *Research Help: Should I Cite Wikipedia?* https://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Research_help#CiteWiki
- Wikipedia (2022b, Aralık 5). *Wikipedia Is Not a Reliable Source* https://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Wikipedia_is_not_a_reliable_source
- Wineburg, S. ve McGrew, S.(2017). Lateral Reading: Reading Less and Learning More When Evaluating Digital Information. Stanford History Education Group Working Paper No. 2017 A1. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3048994>
- Wineburg, S. ve McGrew, S. (2019). Lateral Reading and the Nature of Expertise: Reading Less and Learning More When Evaluating Digital Information. *Teachers College Record*, 121(11), 1-40. <https://doi.org/10.1177/016146811912101102>
- Wineburg, S., Breakstone, J., McGrew, S., Smith, M. D. ve Ortega, T. (2022). Lateral reading on the open Internet: A district-wide field study in high school government classes. *Journal of Educational Psychology*, 114(5), 893-909. <https://doi.org/10.1037/edu0000740>